

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента

Душечкіної Наталії Юрїївни

на дисертацію **Пономаренка Станіслава Ігоровича**

«Формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного

захисту у процесі професійної підготовки»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Глобальна екологічна криза торкнулася всіх країн і регіонів світу, особливо небезпечним для життя людства є такі екологічно несприятливі фактори антропогенного впливу: підвищений вміст солей важких металів у водах і продуктах харчування, радіація, ксенобіотики, речовини з алергічними, гепатотоксичними і мутагенними ефектами.

Наявність вищеозначених позицій обгрунтовано визнанням науковим світом екологічної кризи як реальної загрози та виникнення поняття «екологічна небезпека», пов'язаного з нею.

Особливу загрозу життєдіяльності людини останнім часом представляють різні надзвичайні ситуації (НС), які пов'язані з функціонуванням економіки, воєнними діями, природними явищами. У сучасних умовах захист населення, засобів виробництва, економіки держави в цілому і територій від вражаючої дії надзвичайних ситуацій, техногенного та природного характеру стає не менш важливим завданням, чим озброєний захист країни.

На початку ХХІ ст. загальноновизнано, що зі збільшенням обсягів завдань із захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій і запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків тощо, зростає відповідальність аварійно-рятувальних підрозділів і, відповідно, вимоги до рівня підготовленості фахівців у галузі безпеки людини.

Глобальна економічна криза зумовила необхідність безперервної екологічної освіти, спрямованої на формування нового типу взаємовідносин з навколишньою природою на основі підвищення екологічної культури індивіда. Можна погодитися, що екологічна криза привела до розуміння необхідності екологічної освіти і потребує її організації на відповідному рівні, що дозволяє успішно вирішувати завдання виходу країни з екологічної кризи.

Через це екологічна освіта розглядається у сучасному світі як соціально-педагогічна проблема, яку необхідно вирішити за допомогою навчання на основі сучасних знань про екологію, і насамперед у студентській молоді як майбутніх конкурентоздатних фахівців на вітчизняному та світовому ринку праці.

Таким чином, актуальність наукової проблеми формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки є незаперечною.

Обґрунтовуючи актуальність обраної наукової проблеми автором визначено низку суперечностей між:

- потребою суспільства у фахівцях, здатних усвідомлено організувати захист довкілля, формувати культуру користування природними багатствами та недостатньою орієнтацією освіти у ЗВО на формування екологічної культури майбутнього фахівця цивільного захисту;

- потребами суспільства в фахівцях цивільного захисту, які мають високий рівень сформованості екологічної культури, і реально демонстрованим рівнем сформованості у них екологічної культури;

- визнанням необхідності формування екологічної культури у майбутніх фахівців цивільного захисту та недостатньою розробленістю методичних та теоретичних засад змісту освіти, нерозробленістю системи адекватних методів та засобів, що сприяють цьому процесу в умовах ЗВО.

Зважаючи на вище викладені аргументи, дослідження С. І. Пономаренка «Формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки» є доцільним та своєчасним.

Відзначимо, що рецензоване дисертаційне дослідження є складовою наукової теми кафедри хімії, екології та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Дослідження біологічного, ландшафтного різноманіття та вивчення і покращення екологічного стану водних ресурсів Центрального Побужжя» (державний реєстровий номер 0111U007558). Тему затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 4 від 24.09.2020).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертантом:

- проаналізовано ступінь розробленості проблеми в науковій літературі, розкрито зміст і уточнено значеннєві характеристики ключових понять дослідження;

- виокремлено критерії, показники та рівні сформованості екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки;

- здійснено діагностику сформованості екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки;

- розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки;

- теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертація С. І. Пономаренка є комплексним дослідженням, у якому вперше обґрунтовано педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки;

Автором уточнено сутність понять дослідження: «формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки», «сформованість екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки»; удосконалено змістове наповнення освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту за спеціальністю 263 «Цивільна безпека» ОПП «Цивільний захист».

Подальшого розвитку набули наукові знання про екологічну культуру майбутніх фахівців цивільного захисту, зміст, форми і методи формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації С. І. Пономаренка та змісту публікацій дисертанта дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Дисертантом опрацьовано значний масив наукових джерел (213 найменувань, 31 з яких іноземною мовою), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретико-методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота С. І. Пономаренка містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання.

Матеріали дослідження впроваджено в освітній процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (довідка № 9005-1136/9030 від 28.06.2022), Черкаського інституту пожежної безпеки (довідка № 1432 від 05.09.2022), Вищого професійного училища Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця) (довідка № 1/279д від 2.08.2022), Ліцею цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця) (довідка № 01/14од від 2.08.2022).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні діагностичного інструментарію для визначення сформованості екологічної культури фахівців; оновленні змісту курсів «Захист навколишнього середовища» «Культура безпеки», «Техногенна безпека технологічних процесів», «Природні та техногенні загрози», «Ліквідація

наслідків надзвичайних ситуацій та гасіння пожеж», «Професійна підготовка рятувальника»; упровадженні спецсеминарів «Формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту», «Діяльність в еколого-небезпечних умовах», еколого-психологічних тренінгів, що сприяють методичному забезпеченню процесу формування екологічної культури.

Сформульовані теоретичні та практичні положення можуть бути реалізовані у діяльності викладачів педагогічних та інших ЗВО. Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані в освітньому процесі при викладанні освітніх компонентів для підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту; застосовуватися у практичній діяльності ЗВО при підготовці фахівців-рятувальників, у розробці навчальних дисциплін за спеціальностями ДСНС для набуття досвіду практичної роботи у надзвичайних ситуаціях.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертант на достатньому науковому рівні обґрунтував вибір теми, її актуальність, визначив мету, завдання, об'єкт, предмет, аргументував використання обраних методів дослідження.

У вступі автор переконливо обґрунтував актуальність проблеми та науковий апарат дослідження; розкрив практичне значення одержаних результатів; надав інформацію щодо впровадження і апробації результатів дослідження.

У першому розділі – «Теоретичні основи формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти» – автором проаналізовано стан розробленості проблеми формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки; обґрунтовано поняттєво-категоріальний апарат дослідження; охарактеризовано особливості фахової підготовки та професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту в контексті формування у них екологічної культури

Відзначаємо високий рівень обізнаності дисертанта з результатами наукових досліджень інших учених з порушеної в дисертації проблеми. Однак, аналіз досліджень науковців та педагогів, які вивчали педагогічну проблему дотичну до формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту показав, що означеній проблемі науковці приділяють істотну увагу, але питання підготовки майбутніх фахівців, зокрема цивільного захисту та формування у них екологічної культури часто ігнорується.

У результаті проведеного теоретичного аналізу ключових понять дослідження («культура», «екологічна культура», «професійна культура фахівців цивільного захисту», «екологічна культура майбутніх фахівців цивільного захисту», «підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту», сформульовано «формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки».

Зокрема, дисертантом з'ясовано сутність поняття «сформованість екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі

професійної підготовки» що це якість особистості зі стійкою системою поглядів і переконань екоцентричної спрямованості, соціально і професійно важливими характеристиками, що дозволяє використовувати екологічні знання та вміння для вирішення екологічних проблем у співвіднесенні своїх вчинків і дій з морально-екологічними нормами поведінки у природі; здійснення екологодоцільної діяльності в навколишньому середовищі та екобезпечної професійної діяльності в особливих і екстремальних умовах.

У другому розділі – «Методика дослідно-експериментальної роботи та діагностика сформованості екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту» – розкрито методику та результати констатувального етапу дослідження; визначено критерії, показники та рівні сформованості екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту.

Результати проведеного дисертантом констатувального експерименту засвідчили, що у майбутніх фахівців цивільного захисту переважає низький рівень сформованості екологічної культури.

Здійснений автором аналіз наукових досліджень у галузі вивчення критеріїв, показників та рівнів сформованості екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту засвідчив недостатній рівень розв'язання означеної проблеми, що підтвердило потребу розроблення педагогічних умов для підвищення ефективності формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки.

У третьому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки» – розкрито структурно-функціональну модель формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки; обґрунтовано педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки; проаналізовано формувальний етап дослідно-експериментальної роботи та узагальнено його результати.

Отже, дисертаційна робота С. І. Пономаренка за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, в якому вперше узагальнено теоретичні основи формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту; визначено, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. В роботі широко та змістовно висвітлено організацію професійної освіти майбутніх фахівців цивільного захисту в Європейському Союзі та в Україні, проте бажано було б окреслити перспективи використання позитивного досвіду країн Євросоюзу в українській педагогічній практиці.

2. Зважаючи на особливу актуальність віртуальних засобів навчання пов'язаних з пандемією та із введенням воєнного стану, доцільно було б адаптувати розроблені у процесі дослідження наробки до дистанційної форми навчання.

3. Бажано було б більше уваги приділити висвітленню рекомендацій щодо використання результатів і висновків дисертації.

Разом з тим, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи, а деякі з них носять радше рекомендаційний характер та поради щодо майбутнього наукового пошуку.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Відзначаємо відповідність чинним вимогам публікацій дисертанта, які не тотожні за змістом. Результати дослідження відображено у 17 публікаціях (15 одноосібних), із них 5 статті у наукових фахових виданнях України, 2 – зарубіжних наукових виданнях, 10 – апробаційного характеру.

На основі аналізу змісту публікацій С.І. Пономаренка можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам, побудова логічна. Цифровий матеріал структуровано в таблицях та рисунках, що полегшує сприйняття змісту матеріалу, представленого в розділах.

Дотримано принципи академічної доброчесності. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело (звіт про перевірку Unicheck).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Формування екологічної культури майбутніх фахівців цивільного захисту у процесі професійної підготовки» є самостійною, завершеною науковою працею, що має вагомое теоретичне та прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог щодо оформлення дисертації» (зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів

України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), а її автор Пономаренко Станіслав Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент –
доцент кафедри хімії, екології
та методики їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
кандидат педагогічних наук, доцент

Наталія ДУШЕЧКИНА

Ректор

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ